

Professionel og social kapital – brugbare begreber i det danske gymnasium?

Tage Søndergård Kristensen.
Professor

Trykt som kronik i Gymnasieskolen, 20 marts 2014, s. 42-45.

Debatten om det danske undervisningssystem er mere intens end nogensinde. Lærer børnene nok i skolen? Er det antal timer eller antal elever i klassen, der betyder mest for kvaliteten? Eller er det lærernes dygtighed og elevernes motivation? Vælger alt for mange børn gymnasiet på bekostning af erhvervsskolerne? Får vi nok for pengene? Osv. osv. Alle har gået i skole, og alle føler, at de kan bidrage til debatten.

Ser man nærmere efter, opdager man, at en betydelig del af uenighederne på området skyldes, at de personer, der debatterer, har vidt forskellige udgangspunkter. Nogle argumenterer ud fra en værdimæssig synsvinkel, andre har økonomiske briller på, og atter andre fokuserer på didaktik og pædagogik.

I en situation, hvor alle argumenter ser ud til at være lige gode (eller dårlige?) er det rimeligt, at flere og flere søger tilflugt i forskningen. Udtryk som "*forskningen viser*", "*evidens*" og "*vi skal vide, hvad der virker*" optræder stadigt oftere i diskussionen om vores undervisningssystem, lige fra vuggestuen til universitetet. Det kan man kun byde velkommen, men der er også nogle faldgruber, hvilket jeg skal komme tilbage til i kronikkens slutning.

Hvis man gerne vil sætte sig ind i den internationale litteratur om, hvad der fungerer og ikke fungerer i bestræbelserne på at få et bedre undervisningssystem, så kan jeg stærkt anbefale bogen "*Professional capital*" af Andy Hargreaves og Michael Fullan. Bogens undertitel er "*Transforming teaching in every school*", og bogen holder, hvad den lover. De to forfattere er nordamerikanere, men de har i høj grad et globalt udsyn, og de har undervist og samarbejdet med forskere og undervisningsinstitutioner overalt i verden.

Bogen er forskningsbaseret, men den er *ikke* en oversigt over, hvad forskningen viser. Nærmest tværtimod. Den præsenterer noget så sjældent som en sammenhængende teori for, hvordan man kan opbygge gode læringsmiljøer. Opskriften i forkortet form finder man på bogens forside: $PC = f(HC, SC, DC)$. Eller, på almindeligt dansk: Professionel kapital er en funktion af tre ting: Human kapital, social kapital og beslutningskapital (decisional capital).

Human kapital

Human kapital er et begreb, som har været anvendt i mange år, og som henviser til individets viden, kompetencer, sociale og personlige egenskaber, kognitive evner osv. Sagt meget bredt kan man sige, at skolens opgave er at øge elevernes humane kapital, hvilket både gavner hver enkelt elev og samfundet som helhed.

Hos Hargreaves og Fullan fokuseres der imidlertid ikke i første række på eleverne, men på *lærernes* humane kapital. Denne kapital omfatter faglig viden og dygtighed, didaktisk viden og kunnen, indsigt i elevernes baggrund og kultur, indsigt i den relevante forskning på feltet, sociale og emotionelle færdigheder samt et fagligt engagement, der betyder, at man til stadighed udvikler og forbedrer sin undervisning. I sandhed en ordentlig mundfuld!

Social kapital

En af de afgørende pointer hos de to forfattere er, at man ikke kan udvikle den humane kapital uden at satse på *den sociale kapital*. Den sociale kapital er således den mest fundamentale af de tre kapitalformer. Den sociale kapital på en arbejdsplads består af stærke relationer – både mellem kolleger og mellem ansatte og ledelse – som er kendetegnet ved gensidig tillid og omfattende videndeling. På skoler med høj social kapital er der fælles sprog, fælles mål og gensidig respekt.

Hargreaves og Fullan refererer en ganske omfattende litteratur, som viser, at den sociale kapital på skolen har stor betydning for undervisningens kvalitet og især for skolens evne til at mindske den sociale arvs negative betydning. I forlængelse heraf undrer de sig over, at der ikke er flere skoler og lande, der har taget denne viden til efterretning. Et frisk eksempel herpå kan vi se her i Danmark. Forskningen viser, at skoler med høj social kapital har lavere frafald blandt eleverne. Alligevel har denne sammenhæng ikke været nævnt i den danske diskussion om det store frafald på erhvervsskolerne.

For de to forfattere er ”social kapital en af grundpillerne i opbygningen af lærerprofessionen”. Som de skriver: ”Undervisning er arbejdet, men social kapital er brændstoffet. Hvis den sociale kapital er svag, så er alt det andet dømt til at mislykkes”.

Beslutningskapital

Mens både human og social kapital er velkendte begreber, som mange andre har anvendt, så er *beslutningskapital* – så vidt jeg ved – et begreb, som er udviklet af Hargreaves og Fullan. Ifølge de to forfattere handler beslutningskapital om lærerens evne til at træffe professionelle og fagligt velbegrundede beslutninger i situationer, som til stadighed opstår i hverdagen, og som ikke er ens. Lærernes arbejde ligner nemlig mange andre professioners arbejde – fx lægers og dommeres. Man kan ikke slå svarene op i en manual, og man kan ikke altid spørge sin leder om, hvad man skal gøre. Hvis man hele tiden skal have andres råd og vejledning, har man lav beslutningskapital.

Beslutningskapital opbygges gennem erfaring og øvelse. Men erfaring er ikke nok. Hvis man som lærer arbejder isoleret uden feedback fra andre og uden pejlemærker for kvaliteten i undervisningen, så kan man fortsætte med at træffe forkerte beslutninger uden at blive klogere eller bedre. At opbygge beslutningskapital kræver med andre ord et tillidsfuldt miljø, hvor man deler erfaringer med andre og ikke er bange for at fortælle om sine nederlag og sin tvivl.

Høj beslutningskapital kræver med andre ord tre ting: For det første en klar kerneopgave og gode indikatorer for, om man når undervisningsmålene. For det andet velfungerende teams, hvor man deler erfaringer og ikke er bange for at blotte sig. Og for det tredje en ledelse, som ved, hvad der foregår i undervisningen, og som kan coache de ansatte, uden at det opleves som kontrol.

Perspektiver

Bogen vrimler med perspektiver og implikationer for den hjemlige debat om en bedre skole. Igen og igen nævnes undervisningen i Finland, Canada (Ontario), Singapore og Syd Korea, og det fremhæves, at lærerprofessionen i disse lande ikke alene har en høj prestige, men også høj løn og en krævende uddannelse. Der er med andre ord ingen genveje, hvis man vil have en fremragende skole. Af disse lande er det naturligvis Finland, som kulturelt ligner Danmark mest, og det er lidt af en øjenåbner, at Finland er mester i at modvirke den sociale arv samtidigt med, at man har meget få undervisningstimer per lærer sammenlignet med andre udviklede lande.

Hvis man vil skabe undervisning af høj kvalitet, er det afgørende, at den enkelte lærers undervisning ikke er hendes/hans egen sag, men udvikles i teams, der arbejder systematisk med at forbedre undervisningen, og at disse teams er en del af en national profession, som til stadighed arbejder med at akkumulere erfaringer og fremme innovation.

Til gengæld giver de to forfattere ikke meget for de nationale politikker, som vinder indpas i mange lande i disse år, og som vi også ser i Danmark. Disse politikker er præget af mere kontrol med undervisningens indhold og form, af økonomiske incitament og i det hele taget af økonomiske og strukturelle løsninger på skolens udfordringer. For eksempel har den danske Produktivitetskommission for nyligt foreslået, at den enkelte lærer evalueres på grundlag af elevernes præstationer (karakterer og tests), og at dette danner grundlag for deres (bonus)løn. Ifølge Hargreaves og Fullan virker den slags incitament slet ikke på undervisningsområdet, men kun når det gælder ufaglært samlebåndsarbejde. Hos lærerne medfører denne type belønninger kun egoistisk adfærd, hvor man undgår "vanskelige" klasser og elever og holder op med at videndele med hinanden. Ærgerligt at Produktivitetskommissionens medlemmer ikke har læst bogen om professionel kapital!

Hvad siger Hattie?

I den hjemlige diskussion nævnes den new zealandske forsker John Hattie ofte, når man har brug for at henvise til, "hvad forskningen viser". Hattie's bog "Visible learning" kaldes "undervisningens hellige gral", og den er på mange måder en imponerende præstation, idet den gennemgår mange hundrede undersøgelser af de faktorer, der fører til god læring. Når man henviser til Hattie, skal man imidlertid huske fire vigtige pointer: 1. Det allermeste af den forskning, der henvises til, er gennemført i USA. På dette område betyder den nationale og kulturelle kontekst umådelig meget. Man kan altså ikke kritikløst overføre resultater fra ét land til et andet. 2. Når man henviser til, hvad "forskningen viser", skal man huske, at forskningen meget sjældent viser et entydigt billede. Nogle undersøgelser viser noget, andre noget andet, og mange undersøgelser har ret lav kvalitet. 3. Man skal også huske, at en statistisk sammenhæng ikke er det samme som en årsagssammenhæng. Som regel går

sammenhængene begge veje, og der er ofte mange faktorer, der spiller sammen på én gang. 4. Endelig skal man huske, at selv en nok så stor ophobning af empiri ikke nødvendigvis tegner noget sammenhængende mønster og heller ikke skaber et klart billede af, hvordan et godt skolesystem opbygges. Hertil kræves en teori.

Hermed være ikke sagt, at der er nogen modsætning mellem Hattie's tilgang og den teori, der præsenteres af Hargreaves og Fullan. De nævner da også mange gange Hattie's konklusioner i deres bog. Til gengæld nævner Hattie ikke social kapital eller de andre kapital begreber med et eneste ord.

Situationen i Danmark

Danmark ser ud til at være en hvid plet på landkortet, når det gælder den forskning, der her er i fokus. Så vidt jeg kan se, optræder der ingen danske undersøgelser blandt de mange hundrede undersøgelser, der refereres af Hattie og i bogen om professionel kapital. Det er beskæmmende, at det danske bidrag til den samlede forskningsmæssige viden på feltet åbenbart er så lille.

I forbindelse med de senere års store fokus på arbejdspladsens sociale kapital er der dog gennemført et par undersøgelser af social kapital i folkeskoler. Denne forskning har givet nogle overbevisende resultater: 1. Skoler med samme ydre betingelser har meget forskellig social kapital. Det er den lokale ledelse og det lokale samarbejde, der gør den store forskel. 2. Skoler med høj social kapital har højere trivsel og større engagement hos lærerne. Lærernes trivsel afhænger således ikke af jobbet, men af den skole, de arbejder på. 3. Det ser ud til, at der er en positiv sammenhæng mellem skolernes sociale kapital og elevernes trivsel. 4. Den sociale kapital kan øges gennem en målrettet indsats, som kræver klare beslutninger, men som ikke koster penge. Der findes ingen danske undersøgelser om sammenhængen mellem skolernes sociale kapital og elevernes læring, men en række amerikanske undersøgelser har vist en positiv sammenhæng.

I Danmark mangler vi en systematisk kortlægning og overblik over skolernes sociale kapital på både folkeskole- og gymnasieområdet, men meget tyder på, at en målrettet indsats på dette område vil kunne skabe både bedre trivsel hos lærere og elever og skoler med højere kvalitet. Dette skulle umiddelbart være i alles interesse. Bogen om professionel kapital burde være obligatorisk læsning for alle dem, der interesserer sig for en bedre skole.

Litteratur

Hargreaves A, Fullan M. Professional capital. Transforming teaching in every school. New York and London: Teachers College Press, 2012.

Hattie J. Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. London and New York: Routledge, 2009.

Kristensen TS. Social kapital i skolen – vejen til bedre trivsel og kvalitet? Resultater fra en undersøgelse af københavnske skoler. www.undervisere.dk August 2009: 1-19.

Kristensen TS, Limborg HJ, Albertsen K, Pedersen F. Jobbet eller arbejdspladsen – hvad betyder mest? En analyse af social kapital i folkeskoler. Tidsskrift for Arbejdsliv 2013, Vol. 15, s. 62-77.

Olesen KG, Thoft E, Hasle P, Kristensen TS. Virksomhedens sociale kapital. Hvidbog. København: Arbejdsmiljørådet og Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø, 2008.